

ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЖИХАТЛАРИ

Ахмедова Нафиса Амириддиновна

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

ORCID: 0009-0009-0669-2347

Аннотация. Ушбу мақолада озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашни назарий жиҳатлари, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш муаммолари ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бўйича илмий назарий қарашлар таҳлил этилган. Шу билан бирга озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бўйича муаллифлик таърифи ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: деҳқон, фермер, хўжалик, озиқ-овқат, тўйимли, маҳсулот, импорти, ҳаёт, рацион, уруғ, қайта ишлаш, ўсимлик, тупроқ-иқлим, ер, ресурс, маҳсулот, экотизм, атроф-муҳит, айрибошлаш, тақсимлаш, ишлаб чиқариш, истеъмол қилиш.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПИЩЕВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Ахмедова Нафиса Амириддиновна

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические аспекты обеспечения безопасности пищевых продуктов, проблемы обеспечения безопасности пищевых продуктов и научно-теоретические взгляды на обеспечение безопасности пищевых продуктов. Одновременно было разработано авторское определение безопасности пищевых продуктов.

Ключевые слова: фермер, ферма, пища, питательный, продукт, импорт, жизнь, рацион, семена, переработка, растение, почва-климат, земля, ресурс, продукт, экология, окружающая среда, распределение, производство, потребление.

SCIENTIFIC-THEORETICAL ASPECTS OF ENSURING FOOD SAFETY

Akhmedova Nafisa Amiriddinovna

Tashkent State University of Economics

Abstract. This article analyzes the theoretical aspects of ensuring food safety, the problem of ensuring food safety and scientific theoretical views on ensuring food safety. At the same time, an author's definition of food safety was developed.

Key words: farmer, farm, food, nutritious, product, import, life, ration, seed, processing, plant, soil-climate, land, resource, product, ecology, environment, distribution, distribution, production, consumption.

Кириш.

Жаҳон иқтисодиётида глобаллашув жараёнлари жадаллашган шароитда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш муаммоларини илмий тадқиқ этиш тоборо кенг тадқиқ этилмоқда.

Озиқ-овқат хавфсизлиги — аҳолининг барча қатламларини соғлом ва фаол ҳаёт кечиришлари учун жисмоний, ижтимоий, иқтисодий имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, уларнинг истеъмол эҳтиёжларини тўлиқ қоплаш, хавфсизлик кўрсаткич меъёрларига мувофиқлигини таъминлаш, юқори озуқавий қийматга эга озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш шароитларини кафолатловчи давлатнинг иқтисодий ҳолатидир.

Дунёда озиқ-овқат хавфсизлигига эришиш барча мамлакатлар олдида турган энг долзарб вазифалардан биридир. БМТ ҳам озиқ-овқат маҳсулотларини етиштириш ва уларни тақсимлаш бўйича ёндашувни мутлақо ўзгартириш вақти келганини таъкидламоқда. Зеро, идеал ҳолатда қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжаликлари барчани озиқ-овқат билан тўлиқ таъминлаш ва одамлар учун рисоладагидек даромад манбаини яратиб беришга қодир эмас. Шу боис, бундай ҳолатда озиқ-овқат саноат корхоналарига хом-ашё етказиб берувчи қишлоқ хўжалигини ривожлантириш, атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўйича чора-тадбирлар ижроси таъминлаш муҳим саналади. БМТ маълумотларига кўра, ҳозирда жаҳон аҳолисининг 815 миллион нафари оч қолаётган бўлса, 2050 йилга бориб бу сони 2 млрд. кишига етади. Уларнинг 12,9 фоизи ривожланаётган мамлакатларда яшайди. Беш ёшгача бўлган болалар ўртасидаги ўлимнинг 45 фоизи айнан тўйиб овқат емаслик натижасида келиб чиқмоқда¹³⁹. Ушбу ҳолат озиқ-овқат танқислиги шароитида белгиланган рационлар асосида истеъмолни тартибга солиш долзарб масалалардан бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев (2018) таъкидлаганидек, “Қишлоқ хўжалигидаги ислохотлардан мақсад -иқтисодий фойда кўриш билан бирга, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, халқ фаровонлигини оширишдан иборатдир. Буни ҳеч қачон эсимиздан чиқармаслигимиз зарур”.

Адабиётлар шарҳи.

Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг илмий-назарий асослари ва уни тартибга солиш воситалари узоқ хориж олимлари Аддисон (2001) қишлоқ хўжалигида бандликни химоя қилиш механизмларини, Беккер (1962) инсон капиталига киритилиши лозим бўлган капиталларни, Бриттаин (1997) саноати ривожланган ривожланган мамлакатларда тўлиқ бандликни, Самуэльсон, Брю, Макконнелл (1992) қишлоқ хўжалигидаги муаммо ва сиёсатларни ўз тадқиқотларида ўрганганлар.

МДХ мамлакатлари олимлари А.Г.Эфендиев (2002) замонавий қишлоқ хўжалиги ва реформасини, Барышников, Черданцева (2017) ишлаб чиқариш қв қишлоқ хўжалигини, Сенчагов (2002) иқтисодий хавфсизликни ҳамда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг шаклланиши ва ривожланиш босқичлари ҳамда уларнинг ўзига хос хусусиятлари тадқиқ этишган.

Ўзбекистонда озиқ-овқат хавсизлигини таъминлаш бўйича илмий, назарий ва амалий қарашлар бўйича мамлакатимиз иқтисодчи олимлари Абдуғаниев (2004) қишлоқ хўжалиги ивтисодиётини, Хуррамов (2005) мулкий муносабатлар ва уларнинг аграр соҳадаги хусусиятлари, Эгамбердиев (2003) аграсаноат ишлаб чиқариш жараёнларини, Таджибаева (2020) институционал ўзгаришлар самарадорлигини оширишнинг назарий асосларини такомиллаштиришни, Рустамова (2020) аграр соҳада инновацион жараёнлар самарадорлигини оширишнинг илмий услубий асосларини, Дусматов (2022) иқтисодиётни модернизациялаш шароитида аграсаноат ишлаб чиқаришда инновацион

¹³⁹ JRC Science and Policy Reports <file:///C:/Users/user/Downloads/Ibna27252enn.pdf>

инфратузилмани ривожлантиришни, Хўжагелдиев (2022) қишлоқ хўжалиги ерлари унумдорлигини оширишни рағбатлантиришни, Тошқулов (2021) хўжалиги корхоналари иқтисодий фаолиятини солиқлар воситасида рағбатлантириш масалаларини, Абулқосимов (2012) озиқ-овқат ва иқтисодий хавфсизликни, Расулов (2017) озиқ-овқат хавфизлигини таъминлашни, Топилдиев (2023) аграр соҳани ривожлантиришни назарий жиҳатларни илмий тадқиқот ишларида ўрганилган. Бироқ, малакатда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг назарий асосларини айнан иқтисодий муносабатларни тартибга солишдаги муаммолар умумлаштирилган илмий тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган.

Тадқиқот методологияси.

Тадқиқотда илмий абстракция, индукция ва дедукция, ҳодисаларга узвийликда ёндашиш, комплекс ёндашув, тизимли ва қиёсий таҳлил иетодларидан фойдаланилган.

Тадқиқотда қўлланилган ёндашув, илмий қарашлар, усулларнинг мақсадга мувофиқлиги; маълумотларнинг расмий манбалардан, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Марказий давлат архиви, монографик таҳлиллардан, халқаро молия институтларининг расмий маълумотларидан ва бошқа амалий маълумотлардан фойдаланилганлиги; хулоса, таклиф ва тавсияларнинг амалиётда жорий этилгани; олинган натижаларнинг ваколатли тузилмалар томонидан амалиётга жорий қилингани билан белгиланади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Юқоридагилардан келиб чиқиб озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг назарий жиҳатларини таҳлил қиладигна бўлсақ узоқ хориж олимлардан 1970-йилларда Клайннинг (2003) Озиқ-овқат хавфсизлиги концепцияси динамик бўлиб, у доимий равишда янги ўлчовлар ва ортиқча таҳлил даражаларини ўз ичига олади. Озиқ-овқат хавфсизлиги концепциясининг бу давом этаётган эволюцияси тадқиқот ва давлат сиёсатининг турли соҳаларида концепциянинг қийинчиликларини кенгроқ эътироф этишдан далолат беради, чунки озиқ-овқат хавфсизлиги муаммоси жаҳон озиқ-овқат инқирози биринчи ярмида содир бўлган вақтдан бошлаб узоқ тарихга эга.

Коллиернинг (2003) фикрига кўра озиқ-овқат хавфсизлиги зўравонликнинг қўзғатувчиси, оқибати бўлиб хизмат қилади ва "можаролар тузоғи" деб номланувчи циклик шаклга ҳисса қўшади. Озиқ-овқат хавфсизлигининг мавжудлиги сиёсий барқарорликни сақлаш учун жуда муҳим ва тартибсизликларнинг турли шакллари, жумладан, ҳукумат муваффақиятсизлиги, норозилик намойишлари, тартибсизликлар, жамоа зўравонликлари ва фуқаролик можароларининг юқори хавфи билан боғлиқ. Аксинча, шиддатли тўқнашувлар кўпинча озиқ-овқат хавфсизлигини кучайтиради, тўйиб овқатланмаслик ва оғир ҳолатларда очарчиликка олиб келади. Озиқ-овқат хавфсизлиги можароларни кучайтириши мумкин бўлса-да, унинг таъсири вазиятга қараб ўзгариб туради, энг аниқ алоқалар мамлакатларда кузатилади, шунинг учун заиф бозорлар ва етишмаётган сиёсий институтлар билан тавсифланади.

Тҳомаснинг (2006) тадқиқотига кўра озиқ-овқат хавфсизлиги соғлом ва фаол турмуш тарзи учун парҳез талаблари ва афзалликларини қондириш учун зарур бўлган кўп, хавфсиз ва тўйимли озиқ-овқат таъминотига жисмоний, ижтимоий ёки иқтисодий киришнинг етарли эмаслиги билан тавсифланади.

Худди шундай, БМТнинг озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО) томонидан таърифланганидек, озиқ-овқат хавфсизлиги одамларнинг нормал ўсиш, ривожланиш ва фаол ва соғлом ҳаётни сақлаб қолиш учун зарур бўлган хавфсиз ва тўйимли озиқ-овқат маҳсулотларидан етарли миқдорда фойдаланиш имкониятига эга бўлмаган ҳолатларни англатади.

Тарасук ва Вогтларнинг (2009) илмий изланишларида озиқ-овқат хавфсизлигининг таъминланмаганлиги энг қашшоқ одамлар ва имтиёзларга таянадиганлар чегарасидан ташқарига чиқади. Ҳатто кам маош олувчилар, айниқса барқарор уй-жойга эга бўлмаганлар, ўртача даромадга эга бўлган шахслар ипотека ёки кредит тўловлари каби кўтарилган харажатлар ёки тўсатдан касаллик ёки ишсизлик каби кутилмаган ҳолатлар туфайли озиқ-овқат хавфсизлигига дуч келиши мумкин.

Наполи ва бошқларнинг (2011) тадқиқотларида эса озиқ-овқатнинг инсон саломатлигига таъсири ва мамлакатнинг иқтисодий ва сиёсий барқарорлигига таъсирини ҳисобга олсак, озиқ-овқат хавфсизлиги инсон ҳаётининг асосий жиҳати ҳисобланади. У тўртта асосий устунни истеъмолга лаёқатлилик, мавжудлик, фойдаланиш ва барқарорликни ўз ичига олади:

Ҳалқаро озиқ-овқат сиёсати тадқиқотлар институти маълумотларига кўра (IFPRI, 2019) одамлар фаол ва соғлом турмуш тарзини сақлаб қолиш учун уларнинг диетага бўлган талаблари ва афзалликларига мос келадиган етарли даражада хавфсиз ва тўйимли озиқ-овқат олиш учун жисмоний, ижтимоий ва иқтисодий воситаларга эга бўлганда озиқ-овқат хавфсизлигига эришадилар.

Ланг ва Барлингларнинг (2012) илмий изланишларига кўра озиқ-овқат хавфсизлигига оид иккита асосий парадигмани ажратиб кўрсатади: биринчиси озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кўпайтиришни тўйинмаган истеъмол ва очликнинг асосий ечими сифатида таъкидлайди, иккинчиси эса, замонавийроқ нуқтаи назардан, ижтимоий ва экологик масалаларни биринчи ўринга қўяди, бу билан курашиш орқали оддий ишлаб чиқаришдан ташқари кенг кўламли масалаларни қамраб олиш зарурлигини кўрсатиб ўтади. Фикримизча биринчидан таклиф асосан қишлоқ хўжалиги муаммолари атрофида, иккинчидан эса умумий озиқ-овқат тизимлари билан боғлиқ.

Гарнет, Апплебй ва бошқалар (2013) эса озиқ-овқат хавфсизлиги муаммосини ҳал қилишнинг бир йўли қишлоқ хўжалиги маҳсулдорлигини атроф-муҳит таъсирини минималлаштирадиган ва озиқ-овқат маҳсулотларини барқарор ишлаб чиқариш имкониятларини ҳимоя қиладиган усуллар билан оширишни ўз ичига олади. Ушбу барқарор фаоллаштириш стратегияси глобал миқёсда кўплаб ҳукуматлар томонидан сиёсий муаммо сифатида қабул қилинган, аммо у ишлаб чиқаришга ҳаддан ташқари эътибор қаратилиши ёки мувофиқлик йўқлиги учун ҳам танқидларга сабаб бўлди.

Гуине, Пато ва бошқалар (2021) олиб бруган тадқиқотлари натижасига кўра, озиқ-овқат хавфсизлигининг тўртта устунни - мавжудлик, истеъмол қилиш имконияти, фойдаланиш ва барқарорлик - иқлим ўзгариши каби қўшимча омилларни ўз ичига олган ҳолда қайта кўриб чиқилиши зарурлигини таъкидлади.

Клапп, Моселей ва бошқалар (2021) очлик ва тўйиб овқатланмасликка таъсир кўрсатадиган кенгроқ динамикани ўз ичига олган яна иккита ўлчовни - барқарорлик ва агентликни жалб қилиш учун мавжуд озиқ-овқат хавфсизлиги таърифини расман янгилаш вақти келганлигини таъкидлади¹⁴⁰.

Ўзбекистонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш муаммоларини Абулқосимов (2012) илмий тадқиқотида бу масалалар мамлакат, корхона, шахс нуқтаи назаридан, ички ва ташқи, хўжалик фаолиятининг пул молия соҳасидаги иқтисодий хавфсизликни ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш масалалари ёритилган. Абулқосимов, Расулов, (2017) Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг назарий жиҳатлари ва йуналишларини, Абдуғаниев (2018) Минтаканинг озиқ-овқат билан таъминланганлигини баҳолаш усуллари ва мезонларини, Саидахмедова (2020) томонидан “Бозор иқтисодиёти шароитида озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг

¹⁴⁰ HLPE. Food Security and Nutrition: Building a Global Narrative Towards 2030. 2020. Available online: <https://www.fao.org/3/ca9731en/ca9731en.pdf> (accessed on 1 November 2022).

назарий жиҳатлари ва йўналишлари”га, Саидова, Рустамова, Турсунов (2016) Аграр сийёсат ва озиқ-овқат хавфсизлигини, Топилдиев (2023) “Аграр муносабатларни тартибга солиш механизмларини такомиллаштириш” мавзуларида илмий тадқиқот ишлари олиб боришган.

Фикримизча, мамлакатларнинг иқтисодий ва демографик салоҳиятидан самарали фойдаланиш зарурияти билан боғлиқ ўзгаришлар асосида давлат томонидан озиқ-овқат бозорини тартибга солиш мақсадга мувофиқ.

Биринчидан, миллий бозорни яхлит ҳолда ривожлантиришга қаратилган давлат дастурларида алоҳида минтақанинг демографик тузилиши ва ишлаб чиқариш имкониятларини баҳолаш долзарблик касб этади.

Иккинчидан, озиқ-овқат хавфсизлиги даражаси замонавий талаблар учун етарли эмаслигини тан олиш лозим. Бу эса озиқ-овқат захираларини шакллантириш ва ҳукуматнинг белгилаган қоидалари асосида минтақалар томонидан махсус дастурлар ишлаб чиқишни талаб этади.

Учинчидан, озиқ-овқат маҳсулотлари импорти бир томондан, озиқ-овқат маҳсулотлари тақчиллигини бартараф этиш билан боғлиқ бўлса, иккинчи томондан, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг манфаатларини ҳимоялаш масаласи оқилона тарзда ҳал этилиши билан боғлиқ.

Айни пайтда озиқ-овқат хавфсизлиги тушунчасининг ягона таърифи мавжуд эмас ва кўплаб тадқиқотчилар «озиқ-овқат мустақиллиги», «озиқ-овқат муаммоси», «озиқ-овқат таъминоти» каби талқинларда ўзларининг тузатишлари ва қўшимчаларини киритиб келмоқдалар. Шу жиҳатдан, озиқ-овқат хавфсизлиги назарияси ҳозиргача тўлиқ ёритиб берилмаган ҳамда унинг моҳиятини тушунтириш бўйича турлича ёндашувлар мавжуд.

1-жадвал

Озиқ-овқат хавфсизлиги тушунчасига берилган таърифлар

Мамлакатлар гуруҳи	Муаллифлар	Тавсифланиши
МДХ Мамлакатлари олимлари	Е.В.Серова	Озиқ-овқат хавфсизлиги меъёрий ҳаёт тарзини ўтказиш учун зарур бўлган озиқ-овқат маҳсулотлари билан аҳолининг асосий қисмини таъминлаш даражасини билдиради.
	В.С. Балабанов Е.Н.Борисенко	Озиқ-овқат хавфсизлиги – ишлаб чиқарилган маҳсулотларни соғлиқ учун безарарлигини таъминлаган ҳолда мамлакатнинг озиқ-овқатга бўлган талабини муайян даврда исътемом ва захираларни яратиш асосида қондирилишини кафолатлашдир.
	К.В.Фролов, А.В.Гордеев, О.А.Масленникова	мамлакат фуқароларини ҳаётий зарур ва фойдали озуқа маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини керакли ҳажм ва ассортиментда ўз манбалари орқали таъминлашдир.
	А.А.Анфиногентова, О.В.Ермолаева, Н.А.Киреева	озиқ-овқат хавфсизлигини аниқлаш мумкин бўлган 3 та иерархик даражага эътибор қаратади - глобалъ озиқ-овқат хавфсизлиги, аҳоли жон бошига тўғри келадиган буғдой захираси ва уни ишлаб чиқариш ҳажми билан изоҳлайди.
	А.А. Кудряшова, О.П. Преснякова	давлатнинг озиқ-овқат мустақиллиги аҳоли истеъмолининг умумий ҳажмида миллий ишлаб

		чиқаришнинг ҳиссаси 80 фоиздан кам бўлмаган тақдирдагина таъминланади, деб ҳисоблайдилар
	Т.В. Ускова	«Минтақанинг озиқ-овқат хавфсизлигини баҳолашда нафақат унинг озиқ-овқат маҳсулотлари билан ўзини-ўзи таъминлаш даражасини, балки уларнинг аҳоли учун иқтисодий ва жисмоний қулайлигига таъсир қилувчи бир қатор бошқа омилларни ҳам ҳисобга олиш керак.
	В.С. Балабанов ва Е.Н.Борисенко	“Озиқ-овқат хавфсизлиги – ишлаб чиқарилган маҳсулотларни соғлиқ учун безарарлигини таъминлаган ҳолда мамлакатнинг озиқ-овқатга бўлган талабини муайян даврда исътемом ва захираларни яратиш асосида қондирилишини кафолатлашдир”
	Э.Б.Найданова	«Озиқ-овқат хавфсизлиги – давлат томонидан аҳолисининг жорий ва фавқулодда эҳтиёжларни мамлакат ичидаги ишлаб чиқариш ресурслари ҳисобидан озиқ-овқат билан таъминлаш қобилияти»
Ўзбекистонлик олимлар	Ҳ.П.Абулқосимов,	Озиқ-овқат хавфсизлиги мамлакат аҳолисини асосий озиқ-овқат маҳсулотлари билан ўзини ўзи, мустақил таъминлашга қодирлигини ифодалайди. Шунингдек, озиқ-овқат импортига ўта боғлиқликдан халос бўлганлигини англатади.
	Т.С.Расулов	Мамлакат озиқ-овқат хавфсизлиги миллий хавфсизликнинг ажралмас қисмидир.
	А.А.Исаджанов	мамлакатлар ичида озиқ-овқат хавфсизлиги ҳолати ва чегараларини аниқлашда миллий озиқ-овқат хавфсизлиги моделини ташкил этишдир.
	Ч.Муродов, Х.Я.Саатова	Ўзбекистонда озиқ-овқат муаммосини ҳал этиш барча даражаларда самарали қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини барқарор ривожлантиришни назарда тутди.
	К.Маткаримов, И.Маҳкамов, М.Бекмирзаев	минтақада мавжуд ресурслардан унумли ва оқилона фойдаланиш орқали фан-техника ютуқларига асосланган ҳолда, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини қондириш демакдир
	Ф.М.Фазилов	Ўзбекистон озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда экспортга йўналтирилган ҳамда импорт ўрнини босишга қаратилган стратегияларнинг уйғунлаштирилган ҳолда олиб борилишидир.
	Д.Н.Саидова	Озиқ-овқат хавфсизлиги мамлакат аҳолисининг асосий озиқ-овқат маҳсулотлари билан етарли даражада ички имкониятлардан фойдаланган ҳолда таъминланишдир.
Бизни фикримизча		Озиқ-овқат хавфсизлиги - аҳолининг фаол ҳаёт кечирishi учун озиқ-овқатни белгиланган кунлик рационлар асосида зарур миқдор ва сифатда истеъмол қилиш, ҳар томонлама жисмоний ва ижтимоий ривожланиш, меҳнат қобилиятини минимал даражада тиклашдир.

Демак, муаммонинг асосий ечимларидан бири, албатта, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш, ер майдонларидан унумли фойдаланиш, ердан олинадиган ҳосилдорликни ошириб бориш орқали аҳолини сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашдан иборат. Мамлакатимиз географик жойлашуви ва иқлими жиҳатидан қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришга қулай, аграр тармоққа иқтисослашган, тупроғимиз унумдорлиги учун бу борада хавотиримиз кам. Бироқ ҳеч нарса ўз-ўзидан бўлмайди. Айниқса, табиий неъматлар абадий эмаслиги, сув тақчиллиги муаммоси дунё халқлари қатори бизга ҳам хавф солаётган бир шароитда мавжуд имкониятларимиздан энг юқори даражада фойдаланишимиз зарур

Хулоса ва таклфилар.

Юқоридагилардан хулоса қиладиган бўлсак, Ўзбекистонда мамлакатимизда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг замонавий меҳанизмларини тартибга солиш борасидаги ислохотларнинг асосий мақсади “қишлоқ хўжалигини илмий асосда интенсив ривожлантириш орқали деҳқон ва фермерлар даромадини камида 2 баравар ошириш, қишлоқ хўжалигининг йиллик ўсишини камида 5 фоизга етказишдан иборат. Хусусан, туманларни аниқ маҳсулот турини етиштиришга ихтисослаштириш, қишлоқ хўжалигида давлат томонидан қўллаб-қувватлаш кўламини кенгайтириш ва суғурталашнинг янги меҳанизмларини амалга ошириш, тупроқ унумдорлигини ошириш ва муҳофаза қилиш, илм-фан ва инновацияга асосланган агрохизматлар кўрсатиш тизимини такомиллаштириш, агросаноат корхоналарини хом ашё билан таъминлаш ва ишлаб чиқариш ҳажмини 1,5 баравар ошириш” (Фармон, 2022) каби вазифалар белгилаб берилган. Шу нуқтаи назардан соҳада давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш, бозор муносабатларини кенг жорий қилиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштирувчи, қайта ишловчи ва истеъмолчиларга етказиб берувчи субъектлар ўртасидаги муносабатларнинг ҳуқуқий асосини мустаҳкамлаш, ресурстежамкор технологияларни жорий этиш ҳамда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларни замонавий техникалар билан таъминлаш орқали рақобатбардошликни ошириш ва тармоқда иқтисодий муносабатларни такомиллаштиришни тақозо этмоқда.

Хулоса қиладиган бўлсак, озиқ-овқат хавфсизлиги - аҳолининг фаол ҳаёт кечириши учун озиқ-овқатни белгиланган кунлик рационлар асосида зарур миқдор ва сифатда истеъмол қилиш, ҳар томонлама жисмоний ва ижтимоий ривожланиш, меҳнат қобилятини минимал даражада тиклаш ва узоқ умр кўришни ифодалайди.

Адабиётлар / Литература/ Reference:

Addison J., Teixeira P. (2001) *The Economics of Employment Protection. IZA Discussion Paper October No 381, -P. 19.*

Becker G. (1962) *Investment in Human Capital // The Journal of Political Economy. №10 P.42.*

Brittain A. (1997) *Full employment in industrialized countries.// Intern. Labour . rev. – Geneve, –Vol. 137, №3, -P. 293.*

Clapp, J.; Moseley, W.G.; Burlingame, B.; Termine, P. (2021) *The case for a six-dimensional food security framework. Food Policy, 106, 102164. [Google Scholar] [CrossRef].30.*

Collier, P. (2003). *Breaking the conflict trap: Civil war and development policy. World Bank Publications.*

Garnett, T.; Appleby, M.C.; Balmford, A.; Bateman, I.J.; Benton, T.G.; Bloomer, P.; Burlingame, B.; Dawkins, M.; Dolan, L.; Fraser, D.; et al. (2013) *Sustainable intensification in agriculture: Premises and policies. Science, 341, 33–34. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed]*

Guiné, R.d.P.F.; Pato, M.L.d.J.; Costa, C.a.d.; Costa, D.d.V.T.A.d.; Silva, P.B.C.d.; Martinho, V.J.P.D. (2021) *Food Security and Sustainability: Discussing the Four Pillars to Encompass Other Dimensions*. *Foods*, 10, 2732. [Google Scholar] [CrossRef]

IFPRI (2019). *Conflict and Migration*, Washington, DC: International Food Policy Research Institute. Retrieved from: <http://www.ifpri.org/topic/conflictand-migration>

Lang, T.; Barling, D. (2012) *Food security and food sustainability: Reformulating the debate*. *Geogr. J.* 178, 313–326. [Google Scholar] [CrossRef]

Napoli, M., De Muro, P., & Mazziotta, M. (2011). *Towards a food insecurity Multidimensional Index (FIMI)*. Master in Human Development and Food Security.

Tarasuk V., Vogt J. (2009). *Household food insecurity in Ontario*. *Can J Public Health*. 100(3): 184-8. <https://www.sciepub.com/reference/435143>

Thomas, H. C. (Ed.). (2006). *Trade reforms and food security: country case studies and synthesis*. Food & Agriculture Org

Topildiev S.R. (2023) *Agrar munosabatlarni tartibga solish mexanizmini takomillashtirish*. - Iqt. fan. dok. ... dis. - T.: «Tipograff» MCHJ, -70 б.

Topildiev S.R. (2023) *Agrar munosabatlarni tartibga solish mexanizmini takomillashtirish*. - Iqt. fan. dok. ... dis. - T.: «Tipograff» MCHJ.

Абдуғаниев А. (2004) *Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти*. Дарслик. - Т.: ТДИУ, – 304 б.

Абдуғаниев О.А. (2018) *Минтаканинг озик-овқат билан таъминланганлигини баҳолаш усуллари ва мезон-лари // "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. №3. Май-июнь //www.iqtisodiyot.uz;*

Абулкосимов Х.П., Расулов Т.С. (2017) *Озик-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг назарий жиҳатлари ва йўналишлари*. Монография. –Т.: " Fan va texnologiya", - 152 бет;

Абулкосимов Х.П. (2012) *Давлатнинг иқтисодий хавфсизлиги*. Ўқув қўлланма. -Т.; Akademiya, – 29.

Абулкосимов Х.П. (2012) *Давлатнинг иқтисодий хавфсизлиги*. Ўқув қўлланма. –Т.; Akademiya, 351 б.

Барышников Н., Черданцева Е. (2017) *Воспроизводство в сельском хозяйстве: приоритеты и перспективы*. Монография. Publisher Litres. ISBN 9785040084814, -С 203.

Брю С., Макконнелл К. (1992) *Экономикс: принципы, проблемы и политика*. В 2 т., пер. с англ. 11-го изд. Т. 1. – М.: «Республика», -с. 132-175,194-217; Т. 2. - с.156-174,293-310.

Дусматов Б.О. (2022) *Миллий иқтисодиётни модернизациялаш шароитида аграрноат ишлаб чиқаришда инновацион инфратузилмани ривожлантириш*. авт. ... и.ф.д. Т.: -53 б.

Мирзиёев Ш.М. (2018) *Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий мажлисга мурожатномаси*. 2018 йил 28 декабрь маърузаси. "Халқ сўзи" № 271-272 сонли 2018 йил 29 декабрь.

Расулов Т.С. (2017) *Озик-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг назарий жиҳатлари ва йўналишлари*. Монография. – Т.: " Fan va texnologiya", -152 б.

Рустамова И.Б. (2020) *Аграр соҳада инновацион жараёнлар самарадорлигини оширишнинг илмий услубий асослари*. авт. ... и.ф.д. Т.: - 77 б.

Саидахмедова Н.И. (2020) *"Бозор иқтисодиёти шароитида озик-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг назарий жиҳатлари ва йўналишлари"* Иқт. фан. док. ... дис. автореф. - Т.: – 78 б.;

Саидова Д.Н., Рустамова И.Б., Турсунов Ш.А. (2016) *Аграр сиёсат ва озик-овқат хавфсизлиги*. Уқув қўлланма. - Т.: УзФА Асосий кутубхонаси босмахонаси нашриёти, - 258 бет.

Сенчагов В.К. (2002) *Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие / Книга четвертая*. Ин-т Экономики РАН. -М.: ЗАО Финстатинформ, - с.128.

Таджибаева Д. (2020) Миллий иқтисодиётда институционал ўзгаришлар самарадорлигини оширишнинг назарий асосларини такомиллаштириш. (Ўзбекистон Республикаси аграр соҳасида мисолида) Иқт. фан. док. ... дис. автореф. - Т.: ЎЗРИИВА, - 81 б.

Тошқулов А.Х. (2021) Қишлоқ хўжалиги корхоналари иқтисодий фаолиятини солиқлар воситасида рағбатлантириш масалалари (Сурхондарё вилояти мисолида). Иқт. фан. док. ... дис. Автореф. - Т.: "IMPRESS MEDIA" МЧЖ, - 79 б.

Фармон (2022) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон "2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги Фармони.

Хўжагелдиев Ч.П. (2022) Суғориладиган қишлоқ хўжалиги ерлари унумдорлигини оширишни рағбатлантириш. авт. ... и.ф.д. -Т.: -56 б.

Хуррамов А.Ф. (2005) Ўтиш иқтисодиётида мулкый муносабатлар ва уларнинг аграр соҳадаги хусусиятлари. Иқт. фан. док. ... дис. автореф. - Т.: ЎЗМУ, - 42 б.,

Эгамбердиев Ф.Т. (2003) Региональные особенности развития агропромышленного производства в условиях либерализации экономики. Автореф. дис...докт. экон. наук. - Т.: НУУз, - 40 с.

Эфендиев А.Г., Болотина И.А. (2002) Современное российское село. На переломе эпох и реформ. Опыт институционального анализа // Мир России, №4. -с.83.